

Nowy światowy porządek

Miejsce UE i Niemiec

Analiza

08/2023

www.csm.org.pl

Prof. Arkadiusz Stempin

Historyk, politolog,
wykładowca Wyższej Szkoły
Europejskiej im. ks. Józefa
Tischnera w Krakowie.
Komentator polityczny
portalu TOK FM i telewizji
POLSAT NEWS. Autor książki
„Angela Merkel. Cesarzowa
Europy”.

Nic nie wskazuje na to, by Niemcy miały ochotę stać się rzecznikiem Zachodu wobec Globalnego Południa. Jednak w oczach wielu są do tej roli najlepiej przygotowane, bo najbardziej wiarygodne. Pojednali się z sąsiadami, nie wzięli udział w wojnie w Iraku, otworzyli się na uchodźców. Mogą być łącznikiem w procesie budowania nowego porządku międzynarodowego między narcystycznymi Amerykanami i megalomańską Europą a rosnącymi potęgami Południa, które chcą mieć udział w decydowaniu o najważniejszych sprawach świata.

NOWY ŚWIATOWY PORZĄDEK. MIEJSCE UE I NIEMIEC

| prof. Arkadiusz Stempin

Nieobecna przez dekady w gabinetach polityków i politologów geopolityka przeżywa renesans zainteresowania. Swoją statycznością *world order*, widziany przez pryzmat geopolityki, która geograficzne położenie krajów i wzajemną rywalizację o wpływy przekłada na ich siłę polityczną, przypomina w historii równie statyczne zjawisko, tzw. „długiego trwania”, (F. Braudel 1958).

Historycy i politolodzy wydobywają na światło dzienne nie spektakularną kaskadę powierzchniowych wydarzeń, tylko głęboko skryte struktury przeszłości (historii) i terażniejszości (światowego porządku). Ich zainteresowanie skupia się nie na statycznych okresach trwania, a na przełomowych momentach. Są one cezurą upadającego światowego porządku, a zarazem momentem początkowym dla dopiero wyłaniającego się nowego ładu.

Abdykacja USA jako stróża globalnego porządku

Amerykańska dominacja w świecie (*pax americana*) zaczęła się od przystąpienia USA w 1917 roku do I wojny światowej. Jej podstawą są dwa filary:

- przewaga polityczna, gospodarcza i militarna;
- przekonanie o słuszności własnych ideałów i obowiązku ich propagowania.

Pierwszy filar pozwalał Amerykanom na kontrolę światowych mórz i nieograniczone możliwości zabezpieczenia swoich wpływów. To kryterium przesądzało także o tym, że drugie supermocarstwo, ZSRR, z parytetowym arsenałem jądrowym, zostało odcięte od światowych mórz i zredukowane do rangi mocarstwa lądowego.

NOWY ŚWIATOWY PORZĄDEK. MIEJSCE UE I NIEMIEC

| prof. Arkadiusz Stempin

Drugi filar oznacza wprowadzenie amerykańskich wartości do wszystkich najważniejszych porozumień międzynarodowych XX wieku: od konferencji wersalskiej, przez Ligę Narodów, Pakt Kellogga-Brianda, konferencję poczdamską, Kartę ONZ, KBWE w Helsinkach, po konferencję 2 plus 4. W tym sensie, jak to ujął Kissinger, „upadek komunizmu radzieckiego stanowił potwierdzenie amerykańskich ideałów” (Kissinger 1997:19).

W systemie bipolarnym okresu zimnej wojny sojusznicy USA jako strażnika porządku światowego ponosili część kosztów związanych z inwestowaniem w globalne dobra wspólne (*global common goods*). Przełom 1989/90 z eliminacją ZSRR jako największego amerykańskiego rywala, nie przyniósł Amerykanom obniżenia kosztów tych inwestycji, choć Stany Zjednoczone przekształciły wiele dyktatur w dobrze prosperujące i zamożne demokracje.

Przykładem problemów, na który napotkali Amerykanie, jest interwencja pod flagą ONZ w Somalii w 1992 roku. Militarno-humanitarna operacja „Przywrócić nadzieję” celowała w odbudowanie państwa somalijskiego, pogrążonego w wojnie domowej. Miała zapobiec upadkowi Somalii, zabezpieczyć ją poprzez wsparcie najmniej korupcyjnych elit. Została przerwana w 1995 roku, gdyż miliardowe koszty i ofiary śmiertelne wśród żołnierzy USA przewyższały zyski z owych *global common goods*.

Po 1990 roku nakłady Waszyngtonu jako strażnika światowego porządku zwiększyły się, podczas gdy jego sojusznicy dyskutowali tzw. dywidendę pokojową. Dotychczasowe wydatki zbrojeniowe z budżetu kierowano w Europie na cele socjalnego wsparcia, ochronę zdrowia, edukację,

NOWY ŚWIATOWY PORZĄDEK. MIEJSCE UE I NIEMIEC

| prof. Arkadiusz Stempin

itp. Przykładowo: w 1990 roku Niemcy tuż po zjednoczeniu posiadały armię liczącą 400 tys. żołnierzy, a w 2003 roku mieli ich zaledwie 220 tys.

W 2003 r. Niemcy i Francja odmówiły wsparcia amerykańskiej interwencji w Iraku. Przy zmniejszonej pomocy sojuszników, zapatrzone w swoje cele USA wpadły w pułapkę. Przeszacowały własne możliwości w kształtowaniu światowego porządku (*imperial Overstretch* – imperialne rozciągnięcie; Kennedy 1989). A ponoszone koszty strategii *state building* w Iraku i Afganistanie, od prezydentury G. Busha-juniora w odbijały się niedoinwestowaniem w infrastrukturę na własnym, amerykańskim podwórku.

Dokładnie przed tą pułapką przestrzegał USA brytyjski politolog Paul Kennedy w swoim klasycznym dziele „*Mocarstwa świata. Narodziny, rozkwit, upadek*”, opublikowanym jeszcze u schyłku zimnej wojny i przed rozpadem ZSRR.¹ Porównywał systemy polityczne w historii, od habsburskiej Hiszpanii przez burbońską Francję po imperium brytyjskie, definiując cztery archetypiczne przyczyny upadku imperium:

- na skutek porażki bezpośredniej konfrontacji z konkurentem - jak militarnie Napoleon, czy później ekonomicznie ZSRR;
- rozczłonkowania na mniejsze państwa, które wybierają samodzielną drogę - jak imperium rzymskie (476), czy imperium Karola Wielkiego (813);
- przeciążenia zbędnymi kosztami i nadmiernymi kredytami - jak Hiszpania Filipa II w XVII wieku, imperium Osmanów (1918) czy imperium brytyjskie (1945);

¹ Paul Kennedy „The Rise and Fall of the Great Powers”, 1987.

NOWY ŚWIATOWY PORZĄDEK. MIEJSCE UE I NIEMIEC

| prof. Arkadiusz Stempin

- odmowy wsparcia własnego społeczeństwa w ponoszeniu kosztów na dobra wspólne.

W okresie w erze wysokich deficytów budżetowych i gospodarczej konkurencji ze strony RFN i Japonii, Kennedy przestrzegał USA przed wysokimi wydatkami na obronę i sceptycznie oceniał zdolność wypełnienia przez to państwo roli globalnego hegemonu. Uwypuklał, że podlegają tym samym historycznym procesom ograniczającym ich możliwości, jak wcześniej historyczne imperia osmańskie, hiszpańskie, napoleońskie czy brytyjskie (wiktoriańskie)².

Katalizatorem erozji dominacji USA okazały się kryzys finansowy 2008 r. i interwencje w Afganistanie oraz Iraku. Wymiana tamtejszej rządzącej elity (*regime change*) i oferta większej zamożności i dobrobytu, nie przekonały islamskich krajów do wejścia na ścieżkę demokratyzacji, by następnie opartą na wartościach demokratycznych kulturę polityczną wyeksportować na kraje regionu.

Tymczasem koszty interwencji w Iraku wywołały sprzeciw w szerokich segmentach amerykańskiego społeczeństwa, zwłaszcza w tzw. pasie środkowego zachodu (*Rust Belt*)³. Segmenty te ule

² Kennedy'emu jako Brytyjczykowi zarzucano zakamuflowaną propagandę antyamerykańską i nieadekwatne dla USA analogie (Walt W. Rostrow 1988). Oskarżano go o przynależność do szkoły reakcyjnego pesymizmu kulturowego, porównując do Oswalda Spenglera, niemieckiego filozofa, który twierdził, że niemiecki *Kaiserreich* wypalił się w I wojnie światowej, a kolejne imperia są organicznymi formami życia skazanymi na cykle wzrostu i rozkładu.

³ Nazwa pochodzi od rdzy, która pokrywa opuszczone zakłady przemysłowe.

NOWY ŚWIATOWY PORZĄDEK. MIEJSCE UE I NIEMIEC

| prof. Arkadiusz Stempin

gły dalszej prekaryzacji, całe regiony deindustrializacji i depopulacji, strasząc wymarłymi miastami (*Ghost towns*)⁴. Skoro do odpływu kapitału i pauperyzacji mieszkańców, zwłaszcza klasy niższej i średniej, przyczyniły się procesy globalizacji, przeciwko niej zwróciły swoje ostrze powstałe ruchy protest (*Tea-Party*). Sprzeciw ten i nadzieja na transfer środków z inwestycji w globalne dobra wspólne na wewnątrzamerykańskie dofinansowanie legitymizował prezydenturę Donalda Trumpa z hasłem *America first* (Jacoby 2018; Mimms 2023).

Jeszcze za prezydentury Baracka Obamy torowało sobie drogę przekonanie, że USA nie są w stanie podjąć równoległe operacji w obszarze Atlantyku i Pacyfiku. Postawiony przed alternatywą prezydent wybrał Pacyfik jako bardziej dynamiczny i zasobny. Posiłkował się też przekonaniem, że Europa (UE) przejmie od USA rolę strażnika porządku na wschód od Atlantyku. Z wielu wzglę

⁴ Najbardziej egzemplarycznym pod tym względem miastem jest Detroit. Liczba mieszkańców z roku 1950 skurczyła się o 2/3 do 650 tys. Tymczasem Detroit chepilo się mianem stolicy amerykańskiej muzyki; W latach 1950. – jazzu, 1960. – stylu soul, 1980. - techno, a 1990. - eminem. Przede wszystkim Detroit pulsowało w XX wieku jako serce amerykańskiego przemysłu samochodowego. Ale w 2009 roku upadła największa firma samochodowa General Motors, a w 2013 roku doszło do bezprecedensowego bankructwa miasta i przekazania jego masy upadłościowej stanowi Michigan. Deficyt sięgnął 18 miliardów dolarów, wysokość bezrobocia 20 procent. Prawie 80 000 domów opustoszało, część z nich rozpadło się, zawieszono wiele szkół i elektryczne oświetlenie ulic – woda na młyn dla kryminalistów i przestępców. Miasto zionęło pustką. W ostatnim czasie postawało jednak jak Feniks z popiołów, choć już nie jako przemysłowe centrum. W samym jego środku wystrzeliły w górę areny sportowe, Little Caesars Arena dla klubu hokejowego Detroit Red Wings i koszykówki Detroit Pistons, Comerica Park dla drużyny baseballowej Detroit Tigers i Ford Field dla klubu piłkarskiego Detroit Lions. Wokół sportowych aren powstały kompleksy usługowe. Rewitalizacja idzie na konto burmistrza, inwestora i multimiliardera Dana Gilberta, w 2017 roku wybranego przez magazyn Politico do grupy 11 najbardziej znaczących burmistrzów. Wolno stojące domy dzięki niskim czynszom zapełniają się startupami, artystami i przedstawicielami branż kreatywnych. Zob. David Signer, Sarah Rice *Detroit, eine Stadt erlebt eine Renesainse*, NZZ 31.05.2022, <https://www.nzz.ch/international/detroit-die-stadt-erlebt-nach-dem-absturz-eine-renaissance-id.1674999>

NOWY ŚWIATOWY PORZĄDEK. MIEJSCE UE I NIEMIEC

| prof. Arkadiusz Stempin

dów, pochłonięta kryzysami waluty euro i migracyjnym, UE zadaniu nie sprostała. Wynegocjowane przez kanclerz Niemiec A. Merkel i prezydenta Francji F. Hollande'a porozumienia mińskie z Rosją posłużyły się narzędziem dyplomacji i presji ekonomicznej, nie militarnej. Z perspektywy czasu, narzędzia unijne okazały się nieskuteczne.

USA z kolei nie udało się włączyć krajów Południa w sieć stworzonych przez siebie po II wojnie światowej instytucji. W ten sposób amerykański hegemon rozczłonkowałyby ciężącą na nim globalną odpowiedzialność. Głównym oponentem okazały się Chiny, paradoksalnie główny adresat oferty. Nie zrezygnowały one z nacjonalistycznych i rewizjonistycznych interesów. Zawiązały własną sieć powiązań: grupę krajów BRICS z uległym jej Nowym Bankiem Rozwojowym (NDB) oraz Azjatyckim Bankiem Inwestycyjnym (AIIB), który samodzielnie kontrolują. W odpowiedzi USA postąpiły analogicznie. Utworzyły forum bezpieczeństwa QUAD z Australią, Japonią i Indiami, oraz pakt AUKUS z Wielką Brytanią i Australią.

Wycofanie się USA jako strażnika światowego porządku z obszaru atlantyckiego i Morza Śródziemnego (*disengagement*) wykorzystała upokorzona po 1990 r. Rosja. Interweniowała w Syrii i Ukrainie. Odpowiedź Obamy sprowadzała się do zakreślenia nieprzekraczalnych czerwonych linii. W istocie zostały one przekroczone, przez co USA znalazły się tym razem w pułapce polityki opartej na wartościach, których na teatrze realnych działań politycznych już nie broniły.

Chwiejącemu się już za prezydentury Obamy światowemu porządkowi jego nominalny strażnik i kolejny mieszkaniec Białego Domu D. Trump zdał finalny cios. Wyprowadził USA z porozumie

NOWY ŚWIATOWY PORZĄDEK. MIEJSCE UE I NIEMIEC

| prof. Arkadiusz Stempin

nia klimatycznego, umowy o ograniczeniu arsenałów zbrojeniowych, z WTO oraz z innych porozumień zawartych pod flagą ONZ. Multilateralny system międzynarodowych powiązań Waszyngtonu został wtedy zastąpiony systemem bilateralnych umów. Trump zakwestionował także wiarygodność NATO. USA abdykowały z roli stróża porządku światowego i nikt ich też w tym nie zastąpił - ani Chiny, ani pozostałe regionalne mocarstwa. W nowym, wyłaniającym się porządku świata, USA pozostają najsilniejszym aktorem politycznym, ale zdominować go nie mogą.

Determinanty współczesnego porządku światowego

Po objęciu urzędu w styczniu 2020 roku prezydent J. Biden reaktywował pierwotną rolę USA, ale tylko do zakresu określonego przez Obamę. To polityka nakierowana na ograniczenie *imperial Overstretch*, bo strategiczne i militarne zobowiązania przekraczają możliwości gospodarcze tego kraju. Kropką nad „i” w tym procesie było wycofanie się USA z Afganistanu.

Abdykacja pełnowartościowego strażnika porządku globalnego spowodowała jego erozję. To dlatego Rosja skorzystała z okazji i podjęła próbę restytucji swojego dawnego obszaru wpływów z finalną agresją na Ukrainę. Biden stanowczo się temu sprzeciwił. Rosnącą skalę zaangażowania USA odzwierciedlają kolejne stopnie militarne wsparcia Ukrainy. Od prostego sprzętu wojskowego, dostarczanego po długich dyskusjach, przez zapewnienie wsparcia nieograniczonego w czasie, a dalej, nowoczesnej artylerii przeciwlotniczej, długo dyskutowanych czołgów i myśliwców, po zapowiedź dostaw zabronionej Konwencją z Oslo (2010) amunicji kasetowej – w odpowiedzi na wcześniejsze jej używanie przez Rosjan.

NOWY ŚWIATOWY PORZĄDEK. MIEJSCE UE I NIEMIEC

| prof. Arkadiusz Stempin

Inwazja Rosji na Ukrainę wygenerowała długookresowy konflikt nie tylko militarny, lecz przede wszystkim polityczno-gospodarczy między Kremlm a Zachodem. Putin spekuluje na kinetyczne wydłużenie wojny w czasie. Opiera się na przekonaniu, że, jeśli uda mu się przeciągnąć konflikt, wojnę wygra, gdyż dysponuje lepszymi kartami: większymi zasobami ludzkimi i materialnymi niż Ukraina. Ponadto spekuluje na wyborcze zwycięstwo Trumpa, ucinające zachodnią pomoc dla Ukrainy.

Zachód nie przekonał krajów Globalnego Południa, że obrona Ukrainy leży w ich interesie. „*Problemy Zachodu nie są problemami świata*” – stwierdził szef dyplomacji Indii S. Jaishankar (Outlook 2023). Próba przekonania krajów Ameryki Łacińskiej, by dostarczyły broń Ukrainie, także spaliła na panewce. W czerwcu 2022 roku 141 krajów na zgromadzeniu plenarnym ONZ poparło rezolucję przedłożoną przez Ukrainę i kraje G7. Tylko cztery wsparły Rosję, ale aż 32 wstrzymało się od głosu. Wśród nich mocarstwowe Indie, czy regionalni liderzy jak Iran, Pakistan, czy RPA (UN 2023). Co istotniejsze, na te kraje przypada aż 47 procent ludności globu. Jeszcze znaczniejsza liczba krajów odmówiła przyłączenia się zachodnich sankcji nałożonych na Rosję. Wśród nich niemal bez wyjątku figurują państwa Ameryki Pd., Afryki i Bliskiego Wschodu.

Kraje Globalnego Południa (w dawnej terminologii „trzeciego świata”) wytykają palcami Zachodowi jego kolonialną przeszłość, kiedy nagminnie gwałcił integralność terytorialną uzależnionych od siebie państw. Obecnie paternalizm i moralizm okazują się dla Zachodu kulą u nogi w rywalizacji z Chinami o wpływy na Południu. Pekin oferuje kredyty i inwestycje bez formułowania katalogu warunków oraz otwiera swój rynek na surowce.

NOWY ŚWIATOWY PORZĄDEK. MIEJSCE UE I NIEMIEC

| prof. Arkadiusz Stempin

Wojna zacieśniła alians Kremla z Pekinem. Prezydent Chin poleciał do Moskwy kilka dni po tym, jak Trybunał w Hadze wydał wyrok na W. Putina. Ale Chiny wykorzystują słabość Putina, by zwiększyć w Rosji swoje wpływy. Na innych teatrach konfliktów: w Kongu, Mozambiku, Syrii, czy w rywalizacji saudyjsko-irackiej USA, a wraz z nimi cały Zachód, nie odgrywają jako pośrednik większej roli.

Wreszcie, drugie globalne zjawisko, pandemia Covid 19, obnażyła, jak podatne na erozję i szantaż są dotychczasowe łańcuchy dostaw i dostęp do surowców. Co okazuje się katalizatorem do ustalenia na nowo gospodarczej eksploracji globu, zmniejszenia globalnego usieciowienia na rzecz regionalnego.

Chiny – nacjonalistycznie supermocarstwo

W cieniu toczącej się wojny na Ukrainie nabrzmiewa konflikt o Tajwan o jeszcze bardziej konstytutywnym znaczeniu dla globalnego porządku światowego. Pekin chce podporządkować sobie wyspę zgodnie z polityką „jednych Chin”, ale jej demokratyczna odrębność ustrojowa jest zabezpieczana przez USA. Jednocześnie Chiny nie wykazują chęci przejęcia roli strażnika światowego porządku oraz odrzucają wariant G-2, w którym występowałyby jako junior-partner USA.

Obiektywnie, nie predysponuje Pekinu do tej roli tradycja, historia oraz filozofia konfucjańska. Konfucjanizm wprowadza elementy merytokracji i zasadę „hierarchicznej równości”, służącą do

NOWY ŚWIATOWY PORZĄDEK. MIEJSCE UE I NIEMIEC

| prof. Arkadiusz Stempin

bru państwa i innych nacji. Kontrolę nad światem sprawuje doskonale wykształcony autorytet, wyposażony w niebiański mandat, podczas gdy niewykształceni członkowie społeczeństwa nie biorą udziału w rządzeniu (Bai 2020; Reinhardt 2022).

Obecny przywódca komunistycznych Chin Xi Jinping zaklina konfucjańską harmonię świata i konfucjańskie wyobrażenie złotego wieku, który projektuje na 21 stulecie. To jednak w oficjalnych wystąpieniach przedstawia swój kraj jako rozwijający się, dopiero na dorobku. Tą argumentacją legitymuje wyłączenie Chin od ponoszenia odpowiedzialności i kosztów, które obciążają bogate państwa wysoko uprzemysłowione. Stoi to w sprzeczności z powrotem Chin na pozycję mocarstwową „tianxia“ pośrodku cywilizowanego świata. Do 2049 r. według słów przewodniczącego Chin, mają zamiar strącić USA z tronu i same zasiąść na nim jako samodzielny lider.

Nacjonalistyczny kierunek chińskiej polityki zagranicznej ujawnia się w presji, jaką Pekin wywiera na międzynarodowe otoczenie, wykorzystując zależności i dźwignię ekonomiczną. Przykładem tego jest odwet na Litwie za otwarcie tajwańskiej ambasady w Wilnie, bojkoty posłów Parlamentu Europejskiego za krytykę łamania przez Pekin praw człowieka, ograniczenie australijskiego eksportu jęczmienia i wina jako kara za drażnienie przez rząd w Canberze pochodzenia COVID-19. Chiny dążą do wyłącznej kontroli łańcuchów dostaw krytycznych surowców kobaltu i litu, niezbędnych w sektorach energii odnawialnej i przy budowie kolei szybkich prędkości. Wszystkie firmy chińskie są prawnie zobowiązane do wspierania państwowych operacji wywiadowczych i zachowania ich w tajemnicy.

NOWY ŚWIATOWY PORZĄDEK. MIEJSCE UE I NIEMIEC

| prof. Arkadiusz Stempin

To jednak nie hybrydowe wyobrażenie o sobie z natarczywym forsowaniem nacjonalistycznych interesów determinuje brak aspiracji Państwa Środka do przejęcia roli strażnika światowego porządku. Przesądza o tym czynnik militarny. Pomimo konsekwentnego dozbrojenia floty i lotnictwa, nie są Chiny jeszcze mocarstwem morskim. Okres pandemii zahamował forsowany od ponad dekady ambitny, średniodystansowy cel zabezpieczenia morskich szlaków komunikacyjnych od Morza Południowochińskiego po Zatokę Perską i surowców znajdujących się na dnie Morza Wschodnio- i Południowochińskiego. Opóźniły się również plany jakiejś siłowej operacji wobec Tajwanu.

W dłuższej perspektywie Chiny nie zamierzają dorównać potędze morskiej Ameryki, lecz ograniczyć jej dostęp do światowych oceanów jako jednego z globalnych dóbr wspólnych. Jednocześnie, Chiny nie są skłonne wyciągać „kasztanów z ognia” dla innych. Projekt „Jedwabnego Szlaku” i tworzenie morskich dróg komunikacyjnych służą wyłącznie ich interesom. Dlatego udział chińskich firm w modernizacji portów w Pireusie i Hamburgu budzi kontrowersje w UE.

Konsekwencje braku światowego przywództwa

Brak wyraźnego światowego przywództwa pociąga za sobą utratę normatywności w. Co rozumieć należy, że wypróbowane do tej pory narzędzia międzynarodowej komunikacji i współdziałania, jak porozumienia, umowy, przestrzeganie zasad i reguł, będą znacznie częściej łamane, a polityka oparta o wartości znajdzie się w odwrocie.

NOWY ŚWIATOWY PORZĄDEK. MIEJSCE UE I NIEMIEC

| prof. Arkadiusz Stempin

Użycie zabronionych gazów trujących przez prezydenta Syrii B. al-Assada przeciwko opozycji (2012) i amunicji kasetowej w wojnie w Ukrainie (2022/23), nie mówiąc już o samej agresji rosyjskiej na Ukrainę, egzemplifikuje ten trend. Rośnie obawa przed użyciem broni chemicznej nie tyle przez regularne armie w konfliktach międzypaństwowych, lecz podczas ataków terrorystycznych, w tym z ręki samego państwa. Warto przypomnieć otrucie brata przyrodniego dyktatora Korei Pn. Kim Jong Una na lotnisku w Kuala Lumpur (13.2.2017) czy byłego rosyjskiego agenta Siergieja Skripala i jego córki w angielskim Salisbury (4.3.2018). Znamienne, że przytaczaną konwencję o nie stosowaniu broni chemicznej podpisało 123 członków ONZ, ale nie USA, Rosja i Ukraina (Wulf 2023).

Zachodnie instytucje służące od II wojny światowej zachowaniu światowego ładu i bezpieczeństwa oraz jako fora dialogu (*Global Governance*) okazały się niezdolne do wypracowania wspólnych rozwiązań nie tylko w przypadku wojny w Ukrainie. Nie zapewniają światu bezpieczeństwa, nie potrafią znaleźć rozwiązań dla wyzwań klimatycznych ani pandemicznych. ONZ przestała być miejscem wypracowania strategicznych rozwiązań, jest raczej platformą wymiany informacji i popularyzowania różnych punktów widzenia.

Światowa wymiana handlowa toczy się dziś w cieniu geopolityki. Administracja Bidena zachowała cła na towary chińskie, same Chiny określiła zagrożeniem dla bezpieczeństwa kraju, gospodarczym rywalem, oraz zwiększyła ograniczenia dla eksportu i inwestycji zagranicznych, preferowała *Chips and Science Act* czyli wykluczenie Chin z łańcuchów dostaw jako producenta chipów (Pisani-Ferry 2023). Rosja nie przedłużyła umowy zbożowej z Ukrainą, odcinając wiele krajów

NOWY ŚWIATOWY PORZĄDEK. MIEJSCE UE I NIEMIEC

| prof. Arkadiusz Stempin

afrykańskich od dostępu do zboża i podbijając jego cenę. Zrabowane Ukrainie produkty zamierza Putin sprzedać samodzielnie.

Pentarchia

Po I wojnie światowej brak strażnika porządku światowego zachęcił różnych polityków do podjęcia agresywnych działań. Wtedy to m.in. :

- a) Atatürk zignorował postanowienia traktatu z Sevres, nakładającego na Turcję obowiązek przyznania Kurdom państwowości (1920),
- b) Mussolini podbił Etiopię (1935),
- c) Imperialna Japonia zagarnęła Mandżurię (1937),
- d) Hitler zaatakował większość państw Europy (1938-1941).

Według niemieckiego politologa i historyka Helfrieda Münklera, próżnia spowodowana brakiem jednoznacznego lidera wyraźnie sprzyja konfliktom militarnym. W przeszłości taka sytuacja zaistniała po rozpadzie zachodniego cesarstwa rzymskiego. Powtórzyła się w XVII stuleciu wraz upadkiem imperium hiszpańskiego, w XX wieku brytyjskiego i francuskiego. Za pierwszym razem przez Rzym przetoczyły się najazdy północnych plemion, za drugim erozja Hiszpanii wywołała wojnę trzydziestoletnią, za trzecim słabnięcie Wielkiej Brytanii i Francji otworzyły Niemcom drogę do wywołania wojny światowej.

Kiedy międzynarodowy ład ulega erozji, alternatywne rozwiązanie wobec totalnego chaosu wojennego polega na stworzeniu pentarchii, czyli grupy pięciu równorzędnych państw (Münkler

NOWY ŚWIATOWY PORZĄDEK. MIEJSCE UE I NIEMIEC

| prof. Arkadiusz Stempin

2023), bez wyraźnego lidera. Nadają one ton rozwojowi wypadków. Można przytoczyć następujące przykłady takiego rozwiązania:

- a) Półwysep Apeniński po utworzeniu Ligii z Lodi (1454): pięć największych państw czyli republika wenecka, księstwo Mediolanu, republika florencka, państwo kościelne i królestwo Neapolu, rozdawało karty na Półwyspie i zabezpieczało go przed zewnętrznymi wrogami. W tej konfiguracji Florencja, zarządzana przez bankierską rodzinę Medyceuszy, okazała się najsłabszym ogniwem, a zarazem jęczyzkiem uwagi. Sprzymierzyła się z francuskim królem przeciwko Lidze, co przyniosło Italii kilka dekad wojen i podział na strefę wpływów hiszpańskich Habsburgów i francuskich Walezjuszy.
- b) Europa po zakończeniu wojny trzydziestoletniej, kiedy zawiązał się kwintet mocarstw: Francja, Wielka Brytania, wiedeńscy Habsburgowie, Hiszpania i Szwecja. W przeciągu kolejnego XVIII wieku dwa ostatnie podmioty zostały zastąpione przez Rosję i Prusy (Niemcy).
- c) Europa po Kongresie Wiedeńskim: układ pentarchii przetrwał do wybuchu I wojny światowej. Pośrodku siatki wpływów pięciu mocarstw pod koniec XIX wieku elastyczny Bismarck zonglował jak cyrkowiec „pięcioma piłkami”, nie będąc jednak wiodącym graczem (Stempin 2016:158). Układ załamał się w 1914r., kiedy Wielka Brytania zamiast spacyfikować mocarstwowe dążenia Niemiec, już bez Bismarcka uległa afektowi antyniemieckich nastrojów. Sprzymierzyła się z dwoma członkami pentarchii, Francją i Rosją, przeciwko dwóm innym: Niemcom i Austrii.

System pentarchii, który gwarantuje stabilność wzajemnych relacji i całego układu, konturuje także obecny porządek międzynarodowy. Pierwszą dwójkę supermocarstw, USA i Chiny, jedyne, które samodzielnie mogą ekonomicznie lub militarnie wywierać presję na dowolne państwa, uzupełniają, od strony USA: UE, od strony Chin: Rosja.

NOWY ŚWIATOWY PORZĄDEK. MIEJSCE UE I NIEMIEC

| prof. Arkadiusz Stempin

Jako przysłowiowy jęczyczek uwagi funkcjonują skonfliktowane z Chinami Indie. Najludniejsza demokracja świata, ze średnią wieku niższą niż Chiny i piętnastoprocentowym udzialem w światowym PKB, ze wszystkich potencjalnych kandydatów do wypełnienia piątego miejsca w klubie gwarantuje największe zachowanie niezależności od pozostałych czterech członków. Warunkiem jest zdystansowanie się od interesów obydwu bloków. Indie należą zarówno do grupy BRICS z Chinami i Rosją, jak i do porozumienia QUAD pod egidą USA. Utrzymują przyjazne relacje z wrogami swoich przyjaciół. W Europie i USA po wybuchu wojny w Ukrainie zakładano, że Indie, skonfliktowane z Chinami opowiedzą się po stronie Zachodu. Tymczasem New Delhi wstrzymuje się od głosu na forum ONZ i sabotują zachodnie sankcje przeciwko Rosji, kupując od niej ropę w ilościach, jak nigdy dotąd.

Jak każdy jednak z sytuującej się tuż za USA i Chinami trójki, Indie posiadają nie tyle piętę achillesową, ile dużych rozmiarów wrażliwe podbrzusze. Tworzy je nacjonalistyczny kierunek rządzącej partii premiera Modi'ego, ekologiczna bomba, jaką są indyjskie miasta (metropolia na południu Bangalore w ciągu 20 lat rozrosła się do 13 mln mieszkańców), i potężne rozwarstwienie społeczne. Młodzi i wykształceni mieszkańcy miast wieczór spędzają jak Berlinie, w kawiarniach przy pszenicznym piwie. Automat do kawy w nocnym klubie syczy tam tak samo jak Londynie. Już jednak rodzice tej młodzieży, gotują na prowincji na drewnie, a do swoich wiosek podczas monsunu docierają przez błota. Pomimo, że kraj dokonał cywilizacyjnego skoku i w ciągu ostatnich 20 lat 400 mln Hindusów wydobył z biedy.

Ostatnia część indyjskiego podbrzusza to podatność na groźby szantażu chińskiego. Zamiary Chin bowiem, polegające na odwróceniu biegu wypływających z Himalajów wielkich rzek, z południa

NOWY ŚWIATOWY PORZĄDEK. MIEJSCE UE I NIEMIEC

| prof. Arkadiusz Stempin

na północ, mogłyby Indie łatwo zamienić w pustynię. Odwet za przeprowadzkę wielu firm z Chin do Indii, które przyciągają tanią siłą roboczą, jak kiedyś rynek chiński. Rząd w New Delhi wypuścił na rynek program pomocowy, który ma zwabić zachodnie firmy, produkujące półprzewodniki, baterię i telefony komórkowe. Jeśli gospodarka Indii każdego roku tej dekady wzrośnie jak do tej pory o 6 procent, stanie się trzecią na świecie. To dla Zachodu wielki rynek zbytu i polityczny biegun, niezależny do Chin. Nie stanie się jednak sojusznikiem Zachodu, gdyż tylko częściowo podziela jego wartości.

Premier Modi kieruje się pragmatyzmem, szuka partnerów, nie przyjaciół. Ale nie przymierza się do strącenia USA z tronu, czy zaanektowania oceanicznej wyspy. I podziela zaniepokojenie USA chińską dominacją w Azji. W ten sposób Indie wpłynęłyby z optyki Zachodu pozytywnie na porządek światowy. Rolę indyjskiego przysłowiowego jęczyczka uwagi uwypuklił minister obrony Niemiec B. Pistorius, który zaproponował Indiom zakup broni w Niemczech, za cenę rezygnacji z importu rosyjskiego. Szef berlińskiego MON złożył przy tym na ołtarzu doktrynę zakazującą sprzedaż broni do krajów prowadzących wojnę. A tę Indie toczą z Pakistanem.

Obecność Rosji w pentarchii, pomimo jeszcze obszerniejszego, miękkiego podbrzusza, technologicznego, o ile nie cywilizacyjnego zacofania, uzasadnia jej arsenał nuklearny. W przeciwieństwie do niewielkiej Korei Północnej atutem Rosji okazuje się rozległe terytorium i nuklearna flota, pozwalające przeżyć nuklearne kontruderzenie i samemu uderzyć ponownie. UE natomiast, odmiennie niż Indie i Rosja, ekonomicznie dorównuje Chinom i USA, na miękkie podbrzusze cierpi z powodu politycznej kruchości i militarnej słabości.

NOWY ŚWIATOWY PORZĄDEK. MIEJSCE UE I NIEMIEC

| prof. Arkadiusz Stempin

System pentarchii nie daje oczywiście gwarancji międzynarodowego pokoju. Jego labilność polega na tym, że trójka członków, ta za plecami USA i Chin, może zmienić lojalność. I tak jak w przypadku Ligii z Lodi lub Wielkiej Brytanii przed I wojny światowej wystąpić przeciwko innym członkom, USA lub Chinom. Najbardziej prawdopodobny scenariusz zakłada eskalację konfliktu Indii z Chinami, drugi - silną dywergencję między USA a Chinami. Obydwa mocarstwa powiązane są ze sobą finansowo i ekonomicznie, bilateralnie i poprzez usieciwienie z innymi kontynentami. To pogłębia kooperację, ale też możliwości szantażu.

Upadek pentarchii przy zakończonej dominacji USA oznaczałby anarchię międzynarodowego porządku ze złowieszczymi skutkami dla całego globu. Więcej przesłanek przemawia jednak za trwałością pięciomocarstwowego systemu. Powiększenie obecnego „koncertu mocarstw” w grę raczej nie wchodzi, gdyż implikowałoby pomniejszenie wpływów pierwszej piątki.

Jednocześnie, oba obozy - praworządny i demokratyczny (USA/UE) oraz autorytarny i technokratyczny (Chiny/Rosja) - zabiegają o poparcie krajów drugiego i trzeciego rzędu. To dlatego niemiecki kanclerz jako gospodarz szczytu G7 w alpejskim Elmau zaprosił tam nie tylko Indie, ale także Argentynę, RPA i Indonezję, kraje drugiego rzędu. *„Aby być wiarygodnym Europejczykiem lub Amerykaninem w Dżakarcie czy w New Delhi, nie wystarczy podkreślać wspólnych wartości. (...) Musimy zająć się interesami i obawami tych krajów jako podstawowym warunkiem wstępnym wspólnych działań”*, oświadczył Scholz (Outlook 20.2.2023).

NOWY ŚWIATOWY PORZĄDEK. MIEJSCE UE I NIEMIEC

| prof. Arkadiusz Stempin

Ameryka łacińska i południowa pozostaje w sferze wpływów USA. O kraje regionu Azji Centralnej rywalizują ze sobą Chiny i Rosja, podobnie jak o Afrykę, gdzie Chiny sięgają po atuty ekonomiczne, Rosja militarne. Jako konkurent występuje UE, dla której Afryka posiada centralne znaczenie, już z tego względu, że stamtąd ciągną na Stary Kontynent fale migrantów.

Europa

Unia Europejska jako członek pierwszej mocarstwowej piątki (choć nie pierwszej dwójki) cierpi na stare choroby, przede wszystkim militarną słabość i brak jedności wśród 27 członków. Dlatego w nowym porządku światowym czuje silną presję zachowania wewnętrznej spójności i zdolności szybkiego reagowania, pomimo prawa weta każdego z członków, spowalniającego każdy proces decyzyjny. Wspólnota posiada silną świadomość, że jeśli nie ujarzmi tej wielogłosości, wypadnie z gry. Spełni się wtedy scenariusz hindusko-amerykańskiego politologa o „europejskiej prowincji” (Chakrabarty 2010). Niewykluczone więc, że w zakresie polityki bezpieczeństwa, podobnie jak w innych obszarach, wspólnej waluty, ze strefą euro, zawieszenia granic, ze strefą Schengen, powstanie eliptyczna grupa z Niemcami i Francją, zapewne z Hiszpanią (południe EU) oraz Polską (wschodnia flanką UE), która w imieniu Wspólnoty przejmie główną odpowiedzialność. Grupa ta będzie promieniście oddziaływać na pomniejszych członków.

Inne wyzwanie polega na rozszerzeniu Wspólnoty o kraje bałkańskie. Sen Belgradu o „Wielkiej Serbii” prowokuje opór w sąsiednich krajach z serbską mniejszością, narażając przekształcenie

NOWY ŚWIATOWY PORZĄDEK. MIEJSCE UE I NIEMIEC

| prof. Arkadiusz Stempin

całego regionu Bałkanów w beczkę prochu. UE musi sparować natrętne w regionie wpływy rosyjskie i chińskie, wzmocnić struktury demokratyczne i obywatelskiego dialogu. Perspektywa unijnego członkostwa wciąż zachęca kraje kandydackie do reform prodemokratycznych, a budowana przez NATO nowa architektura bezpieczeństwa ułatwia dopasowanie armii narodowych do wspólnych standardów sojuszu (Herdegen, Schiele 2022:51).

Niemniej strategiczne znaczenie ma obszar Zakaukazia, niewiele większy od Polski, ale zamieszkały przez 50 grup etnicznych. Również z potencjałem na przemianę w beczkę prochu. W bogatym w ropę i gaz regionie wpływy unijne krzyżują się z rosyjskimi. Te ostatnie słabną po inwazji na Ukrainę i na skutek polityki „dziel i rządź”. To dlatego UE zaangażowała się w mediację między Armenią a Azerbejdżanem, w trwający od 1991r. konflikt o Górnym Karabach. Ale po odrzuceniu statusu unijnego kandydata dla 4-milionowej Gruzji, której 20 procent terytorium okupuje Rosja, Bruksela nie może dopuścić do przechylenia się wahadła sympatii na rosyjską stronę. Lwia część Gruzinów niezmiennie optuje za akcesją wbrew preferencjom prorosyjskiego rządu. Wojna Putina przeciwko Ukrainie wywołała exodus uciekających przed poborem Rosjan. Podburza to mieszkańców niewielkiego kraju w obawie przed utworzeniem się u nich kremlowskiej V kolumny.

Ostatni z krajów aspirujących do UE generuje dla niej jeszcze większe ryzyko. Turecki prezydent R. Erdoğan swoje rządy zamienia w dyktaturę, rządzonych w homogeniczny etnicznie (turecki) i wyznaniowo (sunnicki) naród, a sam kraj w mocarstwowe imperium osmańskie 21 wieku. Jego marynarka wojenna zablokowała cypryjskie statki badawcze (2019), o mały włos ostrzelałaby francuski i grecki okręt wojenny (2020), a jego drony zaatakowały Libię (2020). Na północy Cypru, w Katarze i Somali Turcja utrzymuje bazy, w Libii nawet dwie. W Sudanie tylko upadek prezydenta

NOWY ŚWIATOWY PORZĄDEK. MIEJSCE UE I NIEMIEC

| prof. Arkadiusz Stempin

Omara al-Baschira zapobiegł tureckiej interwencji. Z 28 krajami Afryki posiada Turcja umowy wojskowe. W wojnie Putina przeciwko Ukrainie Erdoğan uprawia zonglerkę między obydwoma stronami. I choć gospodarczo jest uzależniony od Europy, skoro 41 procent eksportu trafia do UE, to opcja zachodnia bynajmniej nie jest przesądzona (Seufert 2023). A przejście Turcji na stronę Rosji i Chin miałyby dla UE i NATO horrendalne konsekwencje.

UE, by zachować miejsce w klubie pentarchii musi fiskalną, ekonomiczną jedność uzupełnić polityczną. Co nawiązuje do modelu zjednoczenia Niemiec w wykonaniu H. Kohla. Jedność ekonomiczna obydwu państw niemieckich, RFN i NRD, wymusiła jedność polityczną. Trudno przeczyć fakt, że obecna Komisja Europejska pod przewodnictwem Ursuli von der Leyen jest najbardziej polityczną w unijnych dziejach.

Paradoksalnie unijną spójność wzmocniła agresja Putina na Ukrainę. Rozbiła ona Trójkąt Wyszehradzki, wyizolowała Orbana. Zagrożenie atomowe Putina i tymczasowo jedyne na to remedium, atomowy parasol USA, wzmocniły więzy transatlantyckie. Uruchomiły też, jakkolwiek ponownie, plany zapewnienia sobie atomowej autonomii jako strategii nuklearnego odstraszania. Generalnie agresja rosyjska zmusiła UE do przyznania geopolityce pierwszeństwa nad priorytetową do tej pory gospodarką. Zmusza Brukselę do negocjacji z krajami globalnego „Południa” na nowych zasadach partnerskich, jako sojuszników przeciwko Rosji i Chinom.

UE weryfikuje całkiem świeżą i szeroką umowę inwestycyjną Chinami, zawartą wręcz „rzutem na taśmę” w ostatnich miesiącach kanclerstwa A. Merkel (*Comprehensive Agreement in Investment* –

NOWY ŚWIATOWY PORZĄDEK. MIEJSCE UE I NIEMIEC

| prof. Arkadiusz Stempin

Stempin 2021:497). Obecnie nowa strategia UE polega na większej asertywności w relacjach gospodarczych przy zachowaniu współpracy na polach globalnych jak ochrona klimatu, czy zapobieżenie kolejnym pandemiom pokroju Covid 19 i przy zachowaniu intensywnych relacji politycznych, społecznych oraz wymiany kulturalnej (Von der Leyen 2023). Komisja przyjęła dwa projekty ustaw do wspierania europejskiej technologii: *Net Zero Industry Act* oraz *Critical Raw Materials Act*.

Pozycja Niemiec

Podczas kanclerstwa A. Merkel fiskalną i gospodarczą supremację Niemiec w UE pozostali jej członkowie akceptowali z zaciśniętymi zębami, o ile ograniczało się to do tych dwóch obszarów. Berlin nie prężył mięśni i raczej krył się za tzw. „specjalną drogą” (*Sonderweg*). Amputując swoje militarne zdolności prezentował się jako mocarstwo cywilne (*Zivilmacht*).

Wojna Rosji przeciwko Ukrainie wzmocniła paradoksalnie pozycję Niemiec. Z wielu stron płynęły do jej stolicy żądania, by przejęła przywództwo w Europie. Tymczasem nowy rząd kanclerza Scholza zajął w wojnie pozycję asekuracyjną, nie bębnił w wojenne tam-tamy. Mimo to, jako potężny producent broni i sprzętu wojskowego, w tym czołgów *Leopard*, Niemcy wzmocniły swoją siłę polityczną i ekonomiczną potęgą militarną. Wszelkie mikro-próby przeciwdziałania temu w łonie UE rozbiły się jak bańka mydlana. Jednocześnie jednak, skoro sojusz natowski swoją działalność z misji stabilizacyjnych (poza swoim terytorium) rozszerzył na klasyczną obronę państw członków-sojuszu, to w konsekwencji podważył sens i byt niemieckiej *Sonderweg*.

NOWY ŚWIATOWY PORZĄDEK. MIEJSCE UE I NIEMIEC

| prof. Arkadiusz Stempin

Geopolitycznie, perspektywa nuklearnego zagrożenia ze strony Rosji na tle wojny w Ukrainie wzmocniło niemieckie więzi z USA. Jednocześnie jednak, w kontekście rywalizacji amerykańsko-chińskiej, uwidoczniła się silna zależność gospodarki Niemiec od czynników zewnętrznych. Im bardziej bowiem relacja USA-Chiny będzie dryfowała w stronę konfrontacji, tym mniejsze będzie pole manewru Niemiec i ich ekonomiczna autonomia. Napięcie między USA a Chinami zawęży współpracę firm z nad Renem z Pekinem oraz partnerami z krajów zaprzyjaźnionych z Państwem Środka. Niemcy tymczasem są silnie uzależnieni od eksportu do Chin. Dla wiodących firm jak Mercedes czy Volkswagen chiński rynek pozostaje największy.

Przyjęta strategia wobec Chin rezygnuje z samodzielności narodowej, całkowicie wpisując się i wzmacniając unijną. Celuje w zmniejszenie zależności, wzmocnia europejski rynek jako miejsce produkcji dóbr, podobnie jak Unię Bankową, zielone technologie i inwestycje w badania naukowe i rozwój. Zakłada forsowanie partnerstwa z nie-chińskimi partnerami, dostawcami rzadkich surowców w przemyśle farmaceutycznym. Uwrażliwia sektor edukacji i nauki, by w wymianie partnerskiej zwracać uwagę na przestrzeganie praw człowieka, a jednocześnie wzmocniać kompetencje w zakresie znajomości Chin, w tym kompetencje językowe.

W wymianie gospodarczej strategia odrzuca *de-coupling*, ale promuje asertywność i zmniejszanie ryzyka przez same firmy niemieckie. W przypadku inwestycji chińskich nad Renem obowiązuje zasada ochrony krytycznej infrastruktury. Natomiast przy eksporcie prokuratorskiej kontroli podlegają dobra *Dual-Use*, aby nie przyczyniały się do naruszania praw człowieka, wspierania represji wobec miejscowej ludności, rozszerzania broni masowego rażenia czy wzmocnienia siły militarnej Pekinu. Kluczowym punktem dialogu pozostaje ochrona klimatu. Jednocześnie Niemcy mają

NOWY ŚWIATOWY PORZĄDEK. MIEJSCE UE I NIEMIEC

| prof. Arkadiusz Stempin

świadomość, że w nowym porządku światowym wzrosła rola Globalnego Południa. Szefowa dyplomacji A. Baerbock od dwóch lat objeżdża południową półkulę, by tamtejsze kraje pozyskać jako partnerów dla Europy.

Największą piętą achillesową Niemiec jest słabość militarna. 50 mld euro rocznie wydawane na zbrojenia to 1,6 procent PKB, a więc mniej niż jest wymagane od sojuszników w NATO. Inwazja rosyjska na Ukrainę spowodowała ogłoszenie specjalnego funduszu w wysokości 100 miliardów euro na zbrojenia, co oznacza zwiększenie tego pułapu do 2 procent PKB po 2026 roku. Ponieważ odbywa się to kosztem wydatków socjalnych i na ochronę klimatu, osłabia akceptację niemieckiego społeczeństwa wobec *Zeitenwende*, czyli wielkiej zmiany polityki (Stempin 2022).

Jednocześnie, w krajach Globalnego Południa postrzega się Niemcy pozytywnie. Na przykład Pan-kaj Mishra - hinduski politolog z Londynu – uważa je za jedyne zachodnie państwo Zachodu, które wprawdzie nie przekona Chin do demokracji, ale jako najbardziej wiarygodne państwo Zachodu może posłużyć jako model warty naśladowania. Niemcy rozliczyli się ze swojej kryminalnej nazistowskiej przeszłości i zamienili kraj we wzorcową demokrację. Zdystansowali się od krucjaty G. Buscha-juniora w Iraku i od zalegalizowanych tortur w amerykańskim Gułagu Guantanamo. Ich moralny kapitał w oczach Południa wzrósł po przyjęciu uchodźczych mas z Syrii (2015).

powiązane ze sobą katastrofy klimatyczne, niekończące się wojny i kryzysy gospodarcze wymagają nowych dyplomatycznych politycznych i intelektualnych impulsów. Żadne z zachodnich państw nie nadaje się do tego lepiej niż Niemcy (Mishra 2023:47).

CSM jest niezależnym, pozarządowym ośrodkiem analitycznym zajmującym się polską polityką zagraniczną i najważniejszymi problemami polityki międzynarodowej. Fundacja została zarejestrowana w 1996 r. CSM prowadzi działalność badawczą i edukacyjną, wydaje publikacje, organizuje konferencje i spotkania, uczestniczy w międzynarodowych projektach we współpracy z podobnymi instytucjami w wielu krajach. Tworzy forum debaty i wymiany idei w sprawach polityki zagranicznej, relacji między państwami oraz wyzwań globalnego świata. Działalność CSM jest adresowana przede wszystkim do samorządowców i przedsiębiorców, a także administracji centralnej, polityków, dyplomatów, politologów i mediów. Od 2009 r. CSM jest uznawany za jeden z najlepszych think tanków Europy Środkowo-Wschodniej w badaniu „The Leading Public Policy Research Organizations In The World” przeprowadzanym przez Uniwersytet Pensylwanii.

Centrum Stosunków Międzynarodowych, ul. Ogrody 24, 03-994 Warszawa, t: +48 608 593 632
www.twitter.com/CIR_CSM   www.facebook.com/CIR.CSM

CENTRUM
STOSUNKÓW
MIĘDZYNARODOWYCH